

Н. В. Кардычкіна
Навуковы кіраўнік — Т. М. Пучынская
Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт,
г. Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

ТРАНСФАРМАЦЫЯ САНЕТА Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Беларуская паэзія — багаты свет глыбіні і неабсяжнасці думкі, які не можа не здзіўляць сваёй шматграннасцю і жанравай разнастайнасцю. На сучасным этапе развіцця літаратуры з'яўляецца вялікая колькасць новых формаў ужо ўсталяваных і трывала замацаваных жанраў, што звязана з працэсамі маргіналізацыі. Ускладненне жыцця ўплывае на свядомасць чалавецтва. Мастак слова як чалавек свайго часу суадносіць асабісты свет з праблемамі грамадства, ствараючы такім чынам непадзельнае «я-мы». П. В. Васючэнка адзначае, што «вялікі пісьменнік не адлюстроўвае, а пераадоўвае і перастварае рэчаіснасць. Ён творыць свой уласны свет, з адпаведнай сістэмай каардынатаў, з унікальнымі прасторай і часам» [2, с.180].

Аўтарская задума (сістэма каардынат мастацкай думкі) непаўторная, таму ўзнікаюць новыя спосабы выражэння ідэі, жанравыя формы, абумоўленыя гістарычнай эпохай і фактарамі жыцця: сацыяльнымі, палітычнымі, тэхнічнымі і іншымі. Новыя жанравыя формы замацоўваюцца ў літаратуры і развіваюцца наступнымі пакаленнямі таленавітых аўтараў. Так, у XIII стагоддзі з'явіўся санет, радзімай якога многія даследчыкі прызнаюць Сіцылію, а «бацькам» — італьянскага паэта сіцылійскай школы Джакама да Лянціна. Ён заклаў пачатак жанру, а яго паслядоўнікі Ф. Петрарка, А. Дантэ, Лопэ дэ Вега, У. Шэкспір і іншыя прадстаўнікі сусветнай літаратуры — працяг і сталае развіццё.

Кожная літаратура, запазычаючы санет у сваю скарбніцу, надае адметны ёй нацыянальны каларыт, стварае розныя санетныя формы: італьянскі (Ф. Петрарка, А. Дантэ); французскі (П'ер дэ Рансар); англійскі (Ф. Сідні, У. Шэкспір); рускі складаны санет (А. А. Ржэўскі) і іншыя.

Зараджэнне беларускага санета ў параўнанні з сусветнай літаратурай суправаджалася тэмпам «часавога спазнення», што ўжо ў XX стагоддзі перайшоў у тэмп паскоранага развіцця. Адным з пераканальных доказаў гэтай паскоранасці, лічыць Р. Бярозкін, з'яўляюцца санеты Я. Купалы [4, с.24]. Узбагачэнне беларускага санетарыю набыткамі сусветнага досведу праяўляецца ў развіцці дзвюх супрацьлеглых тэндэнцый: купалаўска-коласаўскай, якая арыентуецца на адыход ад прынятых канонаў і імкненне трансфармаваць іх, і багдановічаўскай, у аснове якой ляжыць класічны санет.

Узаема сувязь паміж традыцыйнай класікай і наватарствам з'яўляецца галоўнай умовай плённай паэтычнай творчасці сучасных аўтараў, якія ствараюць санетныя наватворы і пашыраюць літаратурную спадчыну. Пачынаючы з другой паловы XX стагоддзя, пісьменнікі актыўна шукаюць новыя санетныя формы, што тлумачыцца шматлікімі пагранічнымі праявамі грамадскага жыцця гэтага перыяду: хрушчоўская адліга, брэжнеўскі застоі, перабудова, утварэнне Рэспублікі Беларусь; экалагічныя катастрофы, змена стагоддзяў.

Тэорыя беларускай санетыстыкі да 90-х гадоў XX стагоддзя добра асветлена ў даследаваннях А. У. Сенькаўца, В. П. Рагойшы, Т. М. Федарцовай і іншых. Нягледзячы на наяўнасць літаратуразнаўчых даследаванняў, адначасна наступную заканамернасць: развіццё тэорыі заўсёды спазняецца ў параўнанні з творчай практыкай, і шматлікія наватворы застаюцца па-за ўвагай даследчыкаў.

Пошук новых жанравых формаў у сучаснай беларускай літаратуры можна назваць працэсам трансфармацыі, што ад лацінскага *transformatio* — ператварэнне — пераўтварэнне, змяненне выгляду, формы, значных рыс чаго-небудзь [5]. У дачыненні да санета — гэта разняволенне, рэканструкцыя класічных канонаў формы. Цікавае выклікаюць эксперыментальныя беларускія санеты Р. Барадуліна (санет-акраверш), Э. Валасевіча (санет-байка), Л. Дранько-Майсюка (трохдольнік), Ю. Пацюпы (санет-газэль-туюг, санет-цэнтон, санет-брахікалан) і С. Мінскевіча (гіперсанет) і іншыя творы, што вызначаюцца сваёй складанасцю і непаўторнасцю.

Пісьменнікі-санетысты пераствараюць мінулыя формы, прымушаюць гучаць іх па-новаму, па-сучаснаму. За неардынарнасцю ідэі санетных знаходак, знешняй сціпласцю іх інтанацыі, нязвыкласцю структуры паўстае душа «хамуціуса» часу — пісьменніка, які жыве ўласнымі памкненнямі і ўводзіць чытача ў чароўны свет санетнага радка.

Сучасныя паэты імкнуцца знайсці асабісты шлях спалучэння класікі і наватарства, ствараючы санеты, нязвыклія па сваёй структуры («Ау, дах!» С. Мінскевіча), памеры (брахікалан Ю. Пацюпы), змесце (цыкл Р. Барадуліна «Пальновыя санеты»). Напрыклад, санет «Ау, дах!» С. Мінскевіча з нізкі «Мінскія/Менскія санеты» пабудаваны ў форме сэрца, з якім асацыіруецца ўпісьменніка родны горад:

І хоць на ўзвышшы Менск —

Збірае ўсё, як сэрца. [3, с.51]

Нязвыкласцю будовы вызначаецца твор Ю. Пацюпы «Павучаньне» — «трайны санет з двайным кодам» (аўтарскае азначэнне), што напісаны шасцістопным ямам. Санет Ю. Пацюпы можна чытаць цалкам

або часткамі, знаходзячы ў кожнай з іх новы ідэйны змест: плённая праца пісьменніка, будзённасць сучаснага жыцця творчай асобы, аўтарскае «павучаньне» для мастакоў слова.

Для сучаснага санетаскладання характэрна наяўнасць духоўных санетаў, набліжаных да споведзі хрысціянскага зместу (Р. Барадулін «Прыгадваю гарыстыя Бычкі...», М. Сяднёў «Прыход Ісуса Хрыста»). Санет Р. Барадуліна «Прыгадваю гарыстыя Бычкі...» можна назваць своеасаблівым «патрыятычным псалмом Беларусі», у якім узгадваюцца такія дзеячы культуры, як В. Быкаў, Е. Полацкая, а спалучэнне духоўнасці з патрыятызмам надае нязвычайны каларыт вершаваным радкам:

Радзімы без апостала няма.

Свой боль, свой сум, свой подых нездарма

Апосталу даверыла Радзіма. [1, с.74]

Такім чынам, сёння на фоне сусветнага досведу ў беларускай паэзіі ствараюцца свае варыятыўныя формы санета, што чаруюць незвычайнай будовай радка і постмадэрнісцкай навізнай. Дзякуючы творчасці паэтаў XX стагоддзя беларускі санетарый набыў неабходную завершанасць, разнастайнасць і паўнату, але трансфармацыя і знаходкі іншых варыятыўных формаў на гэтым не спыняюцца. Творчасць сучасных паэтаў пашырае межы санета, шмат што застаецца па-за ўвагай чытачоў, навуковых даследчыкаў.

Сёння трэба працягваць вывучэнне творчай практыкі санетаскладання, каб не згубіць частку нацыянальнай паэтычнай спадчыны.

Спіс крыніц

1. *Барадулін, Р. І.* Ксты / Р. І. Барадулін. — Мінск: Рым.-катал. парафія св. Сымона і св. Алены, 2006. — 528 с.
2. *Васючэнка, П. В.* Ад тэксту да хранатопа: артыкулы, эсэ, пятрогліфы / П. В. Васючэнка. — Мінск: Галіяфы, 2009. — 200 с.
3. *Мінскевіч, С.* Мінскія / Менскія санеты / С. Мінскевіч. — Мінск: Логвінаў, 2002. — 64 с.
4. *Сенькавец, У. А.* Беларускі санет: ля вытокаў жанра / У. А. Сенькавец. — Брэст: БрДУ, 2007. — 178 с.
5. Википедия — свободная энциклопедия [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://ru.wikipedia.org> — Дата доступу:

22.01.10.

Д. С. Кніга

Навуковы кіраўнік — Л. У. Урбановіч

Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт

Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

ФАРМІРАВАННЕ ГРАМАДЗЯНСКАЙ КУЛЬТУРЫ ВУЧНЯЎ ПРАЗ КРАЯЗНАЎЧУЮ РАБОТУ НА ЎРОКАХ ЛІТАРАТУРЫ

Краязнаўчая работа з'яўляецца адным з важнейшых сродкаў грамадзянскага выхавання вучняў. Яна садзейнічае фарміраванню такіх важных якасцей асобы, як патрыятызм, гуманізм, працавітасць, беражлівасць, самастойнасць, пашырае круггляд вучняў.

Ажыццяўленне сістэмы грамадзянскага выхавання школьнікаў патрабуе рэалізацыі шэрагу педагагічных умоў, важнейшымі з якіх з'яўляюцца:

– узаема сувязь грамадзянскага выхавання ў пазакласнай краязнаўчай дзейнасці з ўсёй сістэмай выхаваўчай работы школы;

– стварэнне адзінага школьнага калектыву вучняў і настаўнікаў, аб'яднаных агульнымі задачамі грамадзянскага выхавання і агульнай краязнаўчай дзейнасці па іх ажыццяўленні;

– творчы падыход да заняткаў краязнаўствам;

– сістэматычнасць, непарарыўнасць, комплекснасць і паслядоўнасць грамадзянскага выхавання вучняў у краязнаўчай дзейнасці;

– выразнае акрэсліванне мэты і задач пры арганізацыі ўсіх формаў краязнаўчай дзейнасці і выкананне педагагічных умоў рэалізацыі іх магчымасцей ў грамадзянскім выхаванні;

– сістэматычны ўлік выхаваўчай эфектыўнасці краязнаўчай дзейнасці вучняў і ўзроўня іх грамадзянскага выхавання;

– умелае спалучэнне самастойнай працы вучняў і педагагічнага кіраўніцтва іх краязнаўчай дзейнасцю.

Толькі на аснове высокіх пачуццяў патрыятызму ўмацоўваецца любоў да Бацькаўшчыны, узрастае высакароднасць і годнасць асобы. Для гэтага неабходна стварыць такія педагагічныя ўмовы, якія б рэальна садзейнічалі ўзнікненню станоўчых матываў, абуджэнню ўнутраных супярэчнасцей і стымулявалі б іх да развіцця. Эфектыўным сродкам фарміравання грамадзянскіх пачуццяў з'яўляецца выкарыстанне станоўчых прыкладаў патрыятызму пісьменнікаў-землякоў.

Важнае значэнне ў аспекце абазначанай праблемы займае творчасць пісьменнікаў Брэстчыны, у прыватнасці, Г. Марчука, М. Засіма, Ю. Крашэўскага, якія сваімі каранямі звязаны з Пружанскай зямлёй.